

Тематическая рубрика "ТИЛДИН БАЙЛЫҒЫ"

Ада сӧсти айладып, Эне сӧсти эзедип

ВЕРХНЯЯ ОДЕЖДА ОЙРОТ-АЛТАЙЦЕВ

«Ан јемидиле аныланар,
Кижикийимиле аныланар»

«Зверь отличается добычей,
Человек отличается одеждой»

алтайская народная пословица

Алтай албатынын кийимдери эл-јоннын өткөн јолыла,
јуртаган јеринин айалгаларыла, азыранып јүрген иш-тожыла,
јүрген јүрүмиле колбулу болгоны јарт.

Тондорды кой, эчки, элик терезинен көктөп, арга болзо, үстинен килинле,
чекпенле, торколо эмезе тегин бөслө кыптап койотон.

Ат минген кижии соок өйдө будын ороор аргалу болзын деп,
тоннын эдегин јетире узун эдип көктөйтөн.

Үй улустын тоны эр улустын тонынан башкаланатан:
төжи јараштыра јүзүн јүүр учуктарла көктөлип, јендердин учтары сабарларга
јетире болотон.

Тондор башка башка болотон.

Корон соокто кийетен узун түктү терелерден көктөгөн элбек ле узун **некей тон**

Јаскары-кыш кийетен јенил **акар тон**.

оны кураандардын эмезе уулактардын терелеринен көктөгилеп јат.

Эр де улус, үй де улус тонды курла (үч-төрт метр тегин бөслө) курчайтан.
Курды алдынан кийин јанына тартып, учтарын ойто алдына экелип,
кур алдына кыстап койотон.

ТОН-ШУБА

Манҗы тон - алу андардын терезинен - из шкурок зверей: лисы, чернобурки, рыси, норки, сурка, медведя и т.д.

Јаакы тон - тулуп.

Кыпту тон - шуба обшита бархатом, шелком или другой матерчатой верхней обшивкой.

Тарбыл тон - шуба с коротко остриженным и довольно жидким ворсом.

Акар тон - шуба с коротким, но довольно густым поздним осенним ворсом.

Корокой тон - шуба из шкурок ягнят

Неекей тон - шуба с длинным и густым зимним ворсом.

Торток тон - полушубок

Јаргак тон - шуба из летних коротко остриженных шкур или из шкур с вообще удаленным ворсом.

Каба тон - шуба из зимней косульей шкуры

Керр тон - шуба из осенней косульей шкуры

Төөчи тон - шуба из весенней, облинявшей косульей шкуры

Көгүспек - безрукавка

Алтай улустын кожондорында албатынын кийими керегинде мактулу сөс айдылган.

Анчада ла көп кожондор алтай тон, онын башка-башка бүдүмдери, жүзүн-жүүр өндү торколо жарандырганы керегинде:

Алтын-мөнин топчылу
Акар тоннын өнжүгин.
Алтай келин ортодо
Таай-женемнин жаражын.

Жергелей топчы тагарда
Желмер тоннын өнжүгин.
Жетен келин ортодо
Женейектин жаражын.

Тоотойдын өлөни
Толгой туткан торкодый.
Торко тонду кудагай
Толуп келген айдый.

Жаланайдын өлөни
Жайа салган торкодый.
Кызыл тонду кудагай
Кызарып чыккан айдый.

Ойымакту тонымды
Ойып кескен энейим.
Озогызы мындый деп,
Айдып берген энейим.

Керчезинду тонымды
Кезип берген энейим.
Кечегизи мындый деп.
Айдып берген энейим.

Жардынан тутса ыртылбас
Жаны эткен жаргак тон.
Жамандажып айдышпас
Жагына жаткан төрөгөн

Эдегинен тутса ыртылбас
Эски де болзо, тере тон
Электежип айдышпас
Элде-јондо төрөгөн.

АЛТАЙДА ЈАТКАН ЭЛ-ЈОННЫҢ БӨРҮКТЕРИ ЈҮЗҮН БАШКА БОЛГОН.

Алтай келиндер кара өндү **сүүри кураан бөрүк** кийетен.
Сүүри бөрүктин маңдайы жаны тууразындагызынан бийик.
Бөрүктин төбөзи – кызыл бөс, бөрүктин кийин жанында эки торко жалама.

Эр улус, үй улус, кыстар, уулдар **болчок бөрүк** кийетен. Онын ич жаны – кураан, үсти – кара бөс. Бөрүктин төбөзінде жинчилерге жаба көктөгөн жүзүн өндү учуктардан жуулган чачак.

Алтай бөрүктин ичи – кураан, тышты – түлкүлөрдүн бычкагы. Бөрүктин кыры – камду, оноң өрөзи – чинмери. Бөрүктин төбөзинен ийинге жетире чачак. Кезик учуралда, түлкүнүн бычкагы жок болзо, шүлүзиннин де бычкагынан бөрүк көктөп жат.

Киш бычкагы бөрүкти
Качан да болзо, кийерим.
Карузып айткан сөзинди
Качан да болзо, угарым.

Түлкү бычкак бөрүкти
Качан да болзо кийерим.
Түней айткан сөзинди
Качан да болзо, угарым.

Көк жалаалу бөрүкти
Көдүрип, седең кийелик.
Ак жалаалу бөрүкти
Алып, седең кийелик.

БӨРҮК - ШАПКИ

Бычкак бөрүк - шапка из лапок красной лисы, чернобурки

Тооргы бөрүк - шапка из лапок кабарги

Шүлүзин бөрүк - шапка из рысьих лапок

Алу бөрүк - шапка из шкурок рыси, барса

Жалалу бөрүк - шапка из особо ценных зверей с двумя пришитыми сзади хвостами зверей

Талбанг бөрүк - шапка имела вид богатырского шлема

Женщины в основном носили:

Килинг бөрүк - шапки покрытые черным, коричневым, синим или другого цвета бархатом.

Сүүрү бөрүк - шапка конусообразная, из шкурок черных ягнят

Коозо бөрүк - шапку шили из китайского шёлка « мандык» или парча

Алтай улус кышкыда элик бычкак эмезе малдын бычкагынан эткен јымжак өдүк кийетен. Булгайры, тере, бычкак өдүктин ичине кийис ук кийетен. Өдүктердин кончынан чик јок бийик кийис уктын јүзин кызыл бөслө јарандырып, јүзүн өндү учукла чололойтон.

ӨДҮК - ОБУВЬ

Бычкак өдүк - шьётся из лапок косули, кабарги, оленя, овец и коз.

Көм, кату өдүк - шьётся в основном из шкур крупного рогатого скота, лошадей

Шири өдүк - кожаная обувь с утолщенной подошвой выступающей в пятках, для того чтобы прищпоривать коня

Чарык өдүк - обувь, представляет из себя чуни, нижняя часть которой состоит из кожи, а верхняя часть из войлока и перетягивается ремешками

Ан бычкак өдүкти
Көктөп берген эјейим

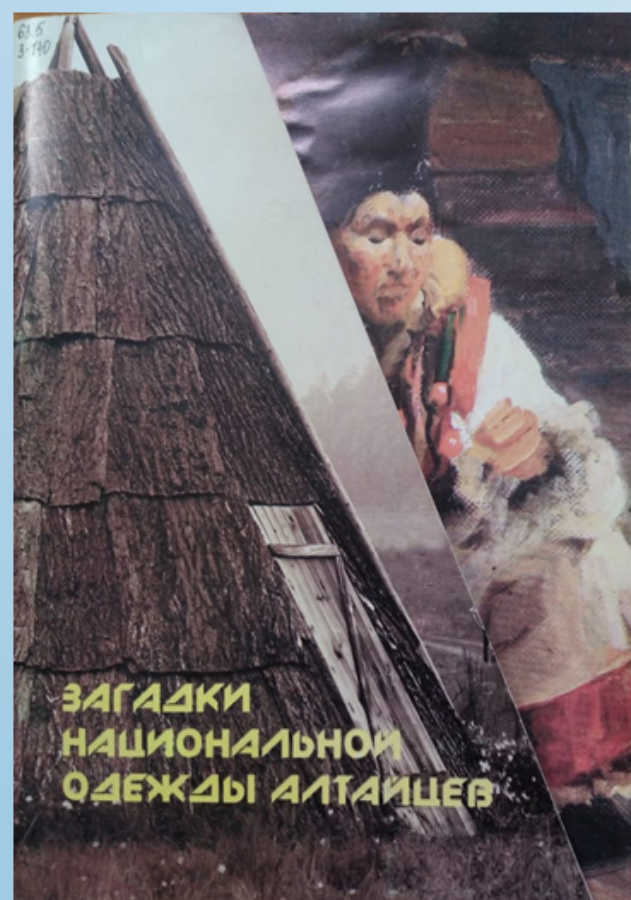
Элик бычкак өдүкти
Эдип берген эјейимм

Ақар тонын кийген Урсул ичинин улузы

ИСТОЧНИК ИНФОРМАЦИИ:

Алтай кеп-кийим - Алтайский национальный костюм / составитель Е. П. Зайцева ; художник И. И. Ортоңулов. - Горно-Алтайск : Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1990. - 96 с. : цв. ил., рис.

Чальчикова, С.Б. Загадки национальной одежды ойрот-алтайцев / С.Б.Чальчикова // Загадки национальной одежды алтайцев / составитель Т. К. Бабрашева. - Горно-Алтайск: Энчи, 2010. - 56 с.: цв. ил. - С. 17-19.